

IZ PROŠLOSTI ISTARSKIH BRATOVŠTINA: KNJIGA BRATOVŠTINE SV. ROKA (SV. KATARINE I SV. BLAŽA) U BOLJUNU (1595. – 1663.)

Mirjana SLADONJA, Pula

U radu autorica analizira tekst Knjige Bratovštine sv. Roka (sv. Katarine i sv. Blaža) u Boljunu. Na početku daje pregled korištene literature te pregled bratovština na hrvatskom prostoru, s posebnim osvrtom na Istru. Donosi kratak pregled povijesnog razvitka bratovština, njihovo značenje i ulogu koju su imale u svakodnevnom životu ljudi. Kako je tema rada vezana uz rad Bratovštine sv. Roka (sv. Katarine i sv. Blaža) u 16. stoljeću, slijedi kratak pregled događaja u Istri, s posebnim osvrtom na Boljun u to vrijeme. Potom se prelazi na analizu samoga glagoljskog spisa čiji se original čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

KLJUČNE RIJEČI: *Istra, Boljun, bratovštine, rani novi vijek, crkvena povijest*

Uvod: Izvori i historiografija. Opći podaci o rukopisu

Zahvaljujući radu na matičnim knjigama župe Dobrinj na Krku, koje se čuvaju u Arhivu HAZU u Zagrebu,¹ susrela sam se s bogatom ostavštinom glagoljskih rukopisa. Spoznaja da je velik broj tih rukopisa nepročitan i neproučen, potaknula me da kao temu ovoga rada odaberem glagoljske rukopise. Nije potrebno govoriti što glagoljski rukopisi znače za povijest Hrvatske, posebice za povijest njezine jezične kulture, ali i za društvenu i gospodarsku povijest. Odluka da tema ovog rada bude vezana uz glagoljski rukopis iz Boljuna (Istra), proizišla je iz činjenice kako je povijest toga dijela Hrvatske nedovoljno istražena. Pišući svoj rad susrela sam se sa zanimljivim podacima koji se odnose na društveni život, kulturu, gospodarstvo (novčarski poslovi, poljodjelski i ratarski radovi) i dr. Ova arhivska građa, pohranjena diljem istarskog poluotoka, relativno je dobro sačuvana. No velika većina sačuvanih rukopisa ne nalazi se više u Istri, nego u raznim ustanovama u Zagrebu, a dio građe možemo naći i u arhivima i bibliotekama Slovenije, Italije i Austrije. U našoj državi,

¹ Projekt rada na matičnim knjigama vodio je dr. sc. Zoran Ladić, asistent Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu. Projekt je vođen tijekom 2000./2001. godine.

međutim, postoji i nemala količina ove građe koja je još i danas smještena *in situ*, tj. nalazi se u onim sredinama i prostorima gdje je i nastala.² Riječ je o građi nastaloj kao rezultat djelovanja bratovština o kojima će, s naglaskom na bratovštini spomenutoj u naslovu, više riječi biti u nastavku ovoga rada.

Prilikom izradbe rada najviše sam se koristila još neobjavljenim izvorom, rukopisom *Knjiga Bratovštine sv. Roka (sv. Katarine i sv. Blaža) u Boljunu 1595.-1663.*, koji je ujedno bio i osnova moga istraživanja. Ovaj se rukopis čuva u Arhivu HAZU u Zagrebu pod signaturom III-c-3. Zajedno s ovim rukopisom u Arhivu HAZU nalazi se i još nekoliko glagoljskih rukopisa nastalih u Boljunu. Ti su rukopisi u Arhiv dospjeli u 19. stoljeću, vjerojatno posredstvom župnika Jakova Volčiča, koji ih je poklonio *Slavnom Družtvu za Poviestnicu i Starine Jugoslavenah u Zagrebu*, što ga je utemeljio Ivan Kukuljević Sakcinski. Tom donacijom rukopisi su postali dio Kukuljevićeve ostavštine te su tako ostali u Zagrebu.³

Osnovne podatke o bratovštinama, njihovu nastanku i povijesti u Hrvatskoj crpila sam iz studijâ Željka Bartulovića i Irene Benyovsky te iz *Hrvatske enciklopedije*.⁴ Radovi Željka Bartulovića i Dražena Vlahova pružili su mi – uz vrijedne podatke – i najviše metodološke pomoći pri strukturiranju ovog rada.⁵ Nužno je spomenuti i rad Anđelka Badurine, koji predstavlja bogat izvor podataka vezanih uz popis manje poznatih riječi, kratica i mjera korištenih u rukopisu.⁶ Od velike važnosti za pregled bratovština u Istri bila su djela Alojza Štokovića i Vjekoslava Štokovića.⁷ Ti su radovi bili posebice korisni za analizu uloge bratovština u životu hrvatskog naroda u Istri. Podaci o političkom i društvenom životu Istre u 16. i 17. stoljeću ponajbolje su zabilježeni u djelima Rudolfa Strohalâ i Maje Štrk-Snoj te u *Enciklopediji Jugoslavije*.⁸ Nekoliko zanimljivih podataka o samom Boljunu pronašla sam i u radovima objavljenima u časopisu *Croatia christiana periodica*.⁹ Dragocjeni podaci o glagoljskom pismu općenito mogu se pronaći u radovima Josipa Bratulića

² Alojz ŠTOKOVIĆ, »Bratovštine u središnjem dijelu Istre«, *Vjesnik istarskog arhiva* (dalje: *VIA*), sv. 2/3, Pazin, 1992.-1993., str. 49-51 (dalje: ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993.).

³ Anđelko BADURINA, *Boljunski glagoljski rukopisi*, Pazin, 1992.

⁴ Željko BARTULOVIĆ, »Srednjovjekovne bratovštine s osvrtom na brašćinu sv. Marije Tupačke na Grobniku«, *Grobnički zbornik*, sv. IV, Rijeka, 1996., str. 91-105; Irena BENYOVSKEY, »Bratovštine u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima«, *Croatia christiana periodica* (dalje: *CCP*), god. XXII, br. 41, Zagreb, 1998., str. 139-162; »Bratovštine«, *Hrvatska enciklopedija* (dalje: *HE*), sv. 3, Zagreb, 1942., str. 247-252.

⁵ Dražen VLAHOV, *Glagoljski rukopis iz Vranje u Istri (1609.-1633.)*, Pazin, 1996.

⁶ Anđelko BADURINA, *nav. dj.*

⁷ ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993.; Vjekoslav ŠTOKOVIĆ, »Poslovne knjige istarskih bratovština«, *VIA*, sv. 1, Pazin, 1991., str. 85-97 (dalje: ŠTOKOVIĆ, 1991.).

⁸ Rudolf STROHAL, »Mjesto Boljun u Istri koncem 16. i početkom 17. vijeka«, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, sv. 23, Zagreb, 1919., str. 215-231 (dalje: STROHAL, 1919.); Rudolf STROHAL, »Nešto o pravnom životu hrvatskog naroda u austrijskoj Istri u 16. i 17. vijeku«, *Mjesečnik pravničkog društva*, god. 37, knj. 2, Zagreb, 1911., str. 777-794 (dalje: STROHAL, 1911.); Maja ŠTRK-SNOJ, »Povijesni razvoj Boljuna«, *Lupoglavština i Boljunština* (gl. ur. M. Kalčić), Pula, 1982., str. 108-111; »Istra«, *Enciklopedija Jugoslavije* (dalje: *EJ*), sv. IV, Zagreb, 1986., str. 637-642 (tekst: M. Bertoša).

⁹ Vidi npr. I. GRAH, »Izvjestaji pulskih biskupa Sv. Stolici (1592.-1802.)«, *CCP*, god. XII, br. 21, Zagreb, 1988., str. 637-642.

i Branka Fučića te u preglednim tekstovima objavljenim u *Enciklopediji Jugoslavije*.¹⁰ Svakako nezaobilazno djelo kojim sam se koristila pri opisu rukopisa i njegova sadržaja jest ono naslovljeno *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije Vjekoslava Štefanića*, koje je zbog svoje sheme zapravo katalog Arhivske zbirke glagoljskih rukopisa u Arhivu HAZU u Zagrebu.¹¹

Bratovštine na hrvatskom prostoru s posebnim osvrtom na Istru

Zametak kršćanskih pobožnih društava i njihov odnos prema staleškim udružbama nije moguće pratiti u ranome srednjem vijeku. Stara rimska *Collegia opificum*, koja su u Zapadnoj Europi propala zajedno s Carstvom, održala su se u istočnom dijelu Carstva. Na Apeninskom poluotoku počela su se osnivati slična društva na vjerskoj osnovi u 6. stoljeću pod imenom *scolae*. Početke nabožnoga i požrtvovnoga udruživanja susrećemo kada prvog kršćanskog mučenika sv. Stjepana pokapaju *viri timorati*. Misao bratstva u Kristu vodila je prve kršćane u organiziranju međusobne potpore i promicanju kršćanskog bogoslužja u vrijeme progona, što možemo zapaziti po zajedničkim objedima, tzv. *agapama*, koje su ostale običajem bratovština tijekom stoljeća.

Srednjovjekovne bratovštine nastaju u 12. stoljeću iz starih kršćanskih bratstava. Osnivanjem novih, prosjačkih, redova (franjevačkoga, dominikanskoga) i djelovanjem bičevalačkoga (flagelantskoga) pokreta u Italiji u 13. stoljeću, dolazi do preporoda kršćanskoga života. Samovoljnim osnivanjem novih bratovština dolazi do čestih posezanja u područje crkvenoga starješinstva te je Crkva morala donijeti propise radi uvođenja reda i stege. Sinoda u Arlesu 1234. godine odredila je da bratovštine u svemu moraju biti podvrgnute biskupu, koji odobrava njihov osnutak i statut te obavlja nadzor nad njima. Većina srednjovjekovnih bratovština bila je humanitarno-religioznoga karaktera, s djelatnostima vezanima uz određeni teritorij. Iz imena određenih bratovština razvidno je kako je njihovo okupljanje bilo usko povezano s gradskom četvrti ili župom. Bratovštine su u razdoblju između 13. i 15. stoljeća obuhvaćale gotovo dvije trećine aktivnoga gradskog stanovništva i bile su osnova za organiziranje župa u gradovima i selima. Lokalna (župna) crkva bila je središte bratovštine, a svetac kojemu je crkva posvećena – njezin zaštitnik.

Osnivanje bratovština imalo je odjeka i u hrvatskim krajevima. Posebice se to odnosi na naše primorske krajeve u koje je najviše dopirao utjecaj sa susjednoga Apeninskog poluotoka. Bratovštine u Dalmaciji javljaju se već u 12. stoljeću, i to ponajprije u većim gradovima kao što su Zadar, Šibenik, Dubrovnik i dr. U 14. i 15. stoljeću spominju se i prve bratovštine u unutrašnjosti Hrvatske.

Novo razdoblje u djelovanju bratovština nastaje kada ih protestantski prvak Martin Luther u 16. stoljeću ocjenjuje nepotrebnima, čime je – uz potporu pokreta protureformacije

¹⁰ Josip BRATULIĆ, »Povijesne odrednice istarskoga glagolizma«, *Slovo*, sv. 21, Zagreb, 1971., str. 333-346; Branko FUČIĆ, *Najstariji glagoljski natpisi*, Zagreb, 1982.; »Glagoljica«, *EJ*, sv. IV, Zagreb, 1986., str. 391-398 (tekst: J. Hamm).

¹¹ Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, sv. 1, Zagreb, 1969.; sv. 2, Zagreb, 1970.

– zapravo još više potaknuto i razgranato njihovo djelovanje. Broj bratovština ponovno raste, a njihova uloga sve je veća. Slična situacija događa se i u sjevernoj Hrvatskoj. Broj bratovština velik je i u selima i u gradovima, a svoju najveću brojnost dostižu u 17. i 18. stoljeću.

Ipak, koncem 18. stoljeća dolazi do nazadovanja bratovština. U austrijskim zemljama ukidane su dekretom cara Josipa II., 20. rujna 1784., u vrijeme zabrane rada isusovačkoga reda. Ukidanje se nastavlja u doba Napoleonove vladavine odlukama Kraljevine Italije od 26. svibnja 1807. i uprave Ilirskih provincija od 15. travnja 1811. Imovina bratovština predana je državnoj blagajni, a imanja su prodana. Stvorene su zaklade u korist škole, Crkve i siromaha. Knjige ukinutih bratovština ostale su u župnim arhivima ili privatnim rukama, ali ih je tada i velik broj trajno propao. Sličnu sudbinu bratovština u primorskim krajevima imale su i one u unutrašnjosti Hrvatske.¹²

Prve pisane vijesti o istarskim bratovštinama zabilježene su u 11. stoljeću i odnose se na područje Trsta i Kopra. Kasniji izvori uglavnom se vezuju uz neku od postojećih organizacija socijalno-karitativnih djelatnosti. Pravi procvat doživljavaju u 15. stoljeću te posebno u razdoblju od 16. do 18. stoljeća. Razvitak bratovština usko je povezan s općim zbivanjima u Istri. U 15. stoljeću teritorij Istre podijeljen je na dvije upravno-političke cjeline (mletački i austrijski posjed). Iako su tom podjelom bratovštine pripale različitim državno-političkim sustavima, njihovo napredovanje nije bilo zaustavljeno te možemo kazati da one ne poznaju pravne, političke ili gospodarske sustave i granice. To je ujedno i najbolji dokaz kako bratovštine u stvarnom životu ne podliježu državnoj upravi. Iako nisu u potpunosti crkvene ustanove, djeluju u sjeni svjetovnog i crkvenog sustava, izmičući nadzoru i jednog i drugog čimbenika. Bratovštine preuzimaju ulogu organizatora javnih aktivnosti, koju inače imaju državne službe, a koje zbog kriza često nisu djelotvorne. Bratovštine utječu i na oblikovanje općeg mentaliteta i načina života istarskog čovjeka.

Pregledom registra arhivske građe može se utvrditi postojanje 338 bratovština u Istri. No to zasigurno nije njihov ukupan broj (možda tek jedna trećina) jer su se mnoge javljale i nastajale bez ikakva zabilježena traga. O njihovoj brojnosti saznajemo iz mletačkih izvještaja i biskupskih relacija. Najpreciznije podatke donosi koparski podestat i kapetan Pavao Cundulmier.¹³ Krajem 18. stoljeća reformama u Austrijskom Carstvu te nakon društvenih promjena koje donosi Napoleonovo doba, bratovštine se ukidaju, iako su mnoge preživjele uz određene promjene.

U 17. stoljeću oko Motovuna postoji 19 bratovština, dok ih je 1741. godine bilo 55 (samo za mletački dio Istre): Karojba, Beram, Stari Pazin, Motovun, Novaki i dr. Slično je i u Cerovlju, Lanišću i Pićnu.

¹² O povijesti bratovština na hrvatskom prostoru postoji opsežna literatura. Usporedi neke važnije radove: HE, sv. III, Zagreb, 1942., str. 247-252; L. ČORALIĆ, »Izvori i literatura o bratovštinama u Dalmaciji«, CCP, god. XV, br. 27, Zagreb, 1991., str. 88-96; ŠTOKOVIĆ 1991.; ŠTOKOVIĆ 1992.-1993.; F. ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata. Srednji vijek*, Zagreb, 1988. i 1993., str. 353-376; ISTI, *Crkva i kršćanstvo na hrvatskom prostoru: pregled religiozne povijesti Hrvata (7.-20. st.)*, drugo prerađeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 1996., str. 259-265; Ž. BARTULOVIĆ, *nav. dj.*; I. BENYOVSKEY, *nav. dj.*

¹³ ŠTOKOVIĆ, 1991., str. 90.

U Pazinu, središtu austrijskog dijela Istre, spominje ih se deset. One svojim angažmanom objedinjuju potrebe i interese velikog djela pazinske populacije. Jedna od najvećih bratovština u 18. stoljeću u Istri jest Bratovština Gospe od Karmela, udružena s Bratovštinom Presvetoga Sakramenta, čime je stekla veliku vrijednost u pokretnoj i nepokretnoj imovini.¹⁴

Mletački senat nije zanimala vjersko-socijalna aktivnost bratovština, već samo prihodi koje su bratovštine ostvarivale. Dio tih prihoda odlazio je članovima bratovština, ulagao se u pokretnu i nepokretnu imovinu te kao pomoć siromašnima ili za uzdržavanje crkve. No sve su one ustrojene sukladno zahtjevima upravnih vlasti, čime se kontrolirala njihova djelatnost. Ipak, upravo zahvaljujući nastojanjima mletačkih službenika na obvezi da se vode poslovne knjige, danas imamo mogućnost pratiti djelatnosti bratovštine. Pritom treba napomenuti da su pisci poslovnih knjiga upisivali samo najnužnije podatke. Prihodi su uvijek pokrivali rashode, a tako se smanjivala mogućnost većeg oporezivanja. Poslovi su se sklapali usmenim dogovorom, a stvarno stanje upisivalo se u posebne notese koje su čuvali predstojnici bratovštine (gastaldi).¹⁵

Na osnovi prethodno navedenog možemo zaključiti da su bratovštine kao ustanove koje su stoljećima trajale gotovo u neizmijenjenom obliku imale važnu ulogu u javnom i privatnom životu čovjeka te u ublaživanju društvenih i gospodarskih suprotnosti koje su se javljale u Istri podijeljenoj na dva društveno-pravna i državna ustroja.

Političke prilike u Istri krajem 16. i početkom 17. stoljeća

Teritorij Istre u 16. stoljeću već je bio politički podvojen.¹⁶ U manjem, središnjem dijelu poluotoka, nalazila se Pazinska knežija (ili grofovija), privatni posjed austrijske vladarske kuće, sastavljen od više dobara. Mletačka je stečevina obuhvaćala mnogo širi prostor: obalni dio sa zaleđem, dio unutrašnjosti poluotoka i čitav njegov južni dio. Tako stvorena politička slika održala se s neznatnim izmjenama sve do mira u Campoformiju 1797. godine. Osim siromaštva, gladi i bolesti, društveno-gospodarskom životu u tom kraju nanosili su štetu i zaleti osmanlijskih jurišnih prethodnica u sjeverne dijelove Istre u prvom desetljeću 16. stoljeća, rat između Venecije i Austrije u okviru tzv. Cambrajske lige te Uskočki rat (1615.-1618.). Posljedice ratova dugo su se negativno odražavale na nastojanje vlasti da koloniziranjem novog stanovništva i provođenjem gospodarskih inovacija popravi teške istarske prilike. Unatoč izrazitom opadanju broja stanovnika i zastoju privrede, mletačka i austrijska vlast opterećivale su u ratu i nakon njega svoje podanike mnogobrojnim feudalnim obvezama. Stoga su ratne posljedice dugo trajale u istarskoj stvarnosti. Prema

¹⁴ ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993., str. 59-60.

¹⁵ ŠTOKOVIĆ, 1991., str. 91-92.

¹⁶ O povijesti Istre u 16. i 17. stoljeću vidi temeljna djela M. BERTOŠE, *Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII. stoljeće)*, Pula, 21995 i E. IVETICA, *L'Istria moderna: un'introduzione ai secoli XVI-XVIII*, Unione Italiana – Fiume, Università popolare di Trieste, Collana degli Atti, Centro di ricerche storiche – Rovigno, sv. 17, Trieste-Rovigno, 1999. i ondje opsežan pregled literature. Usporedi i pregledan tekst: »Istra«, *EJ*, sv. V, Zagreb, 1988., str. 637-642 (autor: M. Bertoša).

nekim pokazateljima, od 13. do kraja 16. stoljeća nestalo je više od 70 posto južnoistarskih sela. Sustavna je kolonizacija mletačke Istre dobila organizacijsku zakonsku osnovicu u 16. stoljeću, ali je njezino najdinamičnije razdoblje uslijedilo tek u idućih stotinu godina. Dolazilo je i do nerijetkih slučajeva otpora starosjedilačkog stanovništva kolonizaciji. Na čelu oružanih sukoba stajali su župani, nobili koji žele da se doseljenici odreknu povlastica ili da napuste krajeve u koje su se doselili. Ovdje treba napomenuti da su doseljenici zemlju dobivali u doživotno i nasljedno korištenje (nisu postajali njezinim vlasnicima), s obvezom da ga za pet godina privedu kulturi, a tada bi ih za dvadeset idućih godina vlast oslobodila svih fiskalnih i radnih tereta. Zemlja neobrađena dulje od pet godina vraćala se u državni fisk. Dolazak novoga doseljeničkog stanovništva, postupni razvitak stočarstva i ratarstva te različit pravni položaj pojedinih slojeva seljačkog stanovništva, stvarao je u Istri uvjete za povećanje socijalnih i imovinskih razlika. Unatoč mnogim čimbenicima nazadovanja u 16. i 17. stoljeću, utjecaj kolonizacije na napredak Istre bio je golem. Dolazi do razvitka robne razmjene, trgovine i prometa. Gospodarski najjača i populacijski najvitalnija bila su upravo ona sela i gradska zaleđa u kojima su se naselili kolonisti u 16. i 17. stoljeću. Ipak, unatoč povoljnom prirodnom smještaju i geopolitičkom položaju, istarski primorski gradovi već u prvom desetljeću 16. stoljeća sve više nazaduju, životare pod stegom mletačkoga političko-ekonomskog centralizma bez mogućnosti razvijanja gospodarske i trgovačke inicijative (Pula, Kopar, Poreč). Općenito uzevši, istarski su gradovi u 16. i 17. stoljeću demografski i gospodarski propadali.

Austrijski dio Istre u središtu poluotoka bio je zapravo feudalni konglomerat »nasljedne zemlje« te niza malih posjeda sa slabim razgraničenjima javnog i privatnog prava i zamršenim upravnim, sudskim i drugim obvezama podložnim čestim promjenama. Taj dio Istre službeno je bio poznat pod imenom Pazinska knežija. Nakon diobe posjeda između cara Karla V. i njegova brata nadvojvode Ferdinanda 1521. godine, Pazinska knežija postaje »pridruženim dijelom« kranjskih zemalja. Višestoljetna granica nije spriječila gospodarsku suradnju stanovništva, iako se u doba zaoštavanja odnosa među dvjema silama pretvarala u poprište destrukcije i okrutnosti. Brojni urbari i komisijski izvještaji svjedoče o feudalnim pritiscima i teškom stanju siromašnog sloja stanovništva, te o otporu stanovništva brojnim nametima. Među mnogobrojnim seljačkim bunama toga razdoblja osobito se ističe ona iz 1653. godine u kojoj je sudjelovalo oko 3000 seljaka, a središte joj je bio Pićan.

Pazinska se knežija tek poslije tridesetak godina djelomično oporavila od posljedica Uskočkog rata. Političke zlouporabe i novčane transakcije feudalnih vlasti pogoršavale su položaj seljaka. Kontinuitet nevolja i teških kriza ostavio je dugotrajne posljedice. Fiskalni i feudalni pritisak prisiljavao je mnoge obitelji da prebjegnu u mletački dio Istre i tu zatraže povlastice kao tzv. »novi stanovnici«. Upravni sustav austrijskih nasljednih feudalnih gospoštija u srednjoj Istri bio je različit od mletačkog i dijelio se na tri osnovne skupine: političko-vojnu, fiskalnu i sudsku vlast. Kapetan u 16. i 17. stoljeću biran iz plemićkih obitelji i njegov namjesnik – pripadnik lokalnog plemstva, upravljaju knežijom kao predstavnici vrhovne vlasti, a vršili su i sudsku vlast. Nakon reforme urbara u drugoj polovini 16. stoljeća uprava u knežiji povjerena je zakupnicima, ali je istodobno osnovan i organ nadzora – protupisar za financijska pitanja i praćenje kretanja općih prilika

u austrijskom dijelu Istre. Seoska općina (*komun*) očuvala je svoje tradicionalne organe župana, podžupa i tzv. *stareje* (zbor od dvanaest sudaca) koji vode brigu o svim važnijim zajedničkim poslovima. Zbor sudaca nazvan *banka (banca)* rješavao je seoske sporove, a istaknutu ulogu u upravljanju selom imao je župan. Premda feudalne vlasti nastoje utjecati na izbor župana i podčiniti ga svojim interesima, ipak je župan i u tom razdoblju bio u prvome redu organ seoske samouprave.

Za čitavu je Istru 16. i 17. stoljeće bilo doba stagnacije koju obilježavaju: siromaštvo, glad, bolesti (osobito kuga a u pojedinim mjestima i endemične malarije), slaba povezanost dijelova poluotoka, sukobi s doseljenim stanovništvom, centralizacija i monopol Venecije, psihoza ratnih prijetnji i mnoge druge nedaće. Takvi uvjeti života razlog su nazadovanja gospodarsko-društvenog života Istre, sve do 19. stoljeća, kada se zahvaljujući austrijskoj vlasti počinje nazirati polagan uspon gradova i privrede.

Mjesto Boljun krajem 16. i početkom 17. stoljeća

Boljun je u 16. i 17. stoljeću utvrđeni gradić sjeverne Istre pod austrijskom vlašću. Iz izvještaja pulskih biskupa Svetoj Stolici (1592.-1802.) saznajemo kako župa Boljun ima gotovo tisuću stanovnika i devet bratovština, a od crkava razasutih po župi posebno se ističe ona posvećena Majci Božjoj, koja ima orgulje, oltare, sakristiju i dragocjene ukrase. Župna crkva u Boljunu tada je bila ona posvećena sv. Jurju.¹⁷

Od ostalih crkava župe Boljun važno je još spomenuti i crkve sv. Petra, sv. Ivana, sv. Kuzme i Damjana, sv. Sebastijana i crkvu sv. Marije od Karmela, dok su se vodećim bratimskim udrugama držale Bratovština oltara (žrtvenika) sv. Mikule, Bratovština oltara svetog tijela Isuskrstova, Bratovština sv. Roka, Bratovština sv. Marije, Bratovština sv. Katarine i Bratovština sv. Blaža.¹⁸

Boljun je ulazio u sastav Puljske biskupije, odnosno pripadao je pod nadzor puljskog biskupa koji je ondje vršio kanonske vizitacije i dijelio svetu potvrdu. Svećenici u Boljunu bili su »glagoljaši« te su za vršenje bogoslužja na hrvatskom jeziku morali dobiti odobrenje pape i puljskog biskupa. No sredinom 17. stoljeća boljunski plovani i notari sve više napuštaju glagoljicu i koriste se talijanskim jezikom.¹⁹

Svećenici u Boljunu živjeli su kao i ostali stanovnici župe. Imali su svoja zemljišta (vinograde, oranice, šume), stočni fond i kuće. Većina svećenika nije imala stalan prihod, osim nadoknade za svete mise, krštenja, vjenčanja, pogrebe, blagoslivljanja kuća, usjeva i bolesnika. No i ti su prihodi bili skromni, stoga je većina svećenika poput ostalog stanovništva živjela na svom zemljištu, uzdržavajući se i приходima s polja.²⁰ Isto se tako i imovina bratovština sastojala od kuća i zemljišnih posjeda te stočnog fonda. Zemljišta su sami obrađivali ili su ih davali u zakup. Jednako su tako i kuće davane u najam. Za sve to dogovarali su se pismeno (o čemu svjedoče i knjige bratovština) ili usmeno, a obično

¹⁷ I. GRAH, *nav. dj.*, str. 69.

¹⁸ STROHAL, 1919., str. 8.

¹⁹ M. ŠTRK-SNOJ, *nav. dj.*, str. 109.

²⁰ STROHAL, 1911., str. 778.

se tražio jamac za onoga koji je nešto uzeo u najam. Najamnina se plaćala u novcu ili u naturi.²¹ Od toga zakupa crkva je imala pravo na desetinu, ali su i svećenici imali prihode od obrađivanja zemlje, desetine i vršenja notarske službe. Crkvena imovina bila je pod upravom starješine i dva prokuratora, dok je nadzor crkvenih knjiga vršio generalni vikar Pazinske knežije ili puljski biskup.²²

Svećenici u Boljunu školovali su se kod kuće pod nadzorom plovana i kapelana, i to u razdoblju od 14. do 24. godine. Zvali su se *žakani*, a bili su podijeljeni u četiri razreda. Najmlađi, četrnaestogodišnjaci, zvali su se *vratari* ili *ostijari*; oni stariji bili su *čtaci*, *ekšorčisti* ili *akoliti* te su svoje školovanje završavali do svoje 21. godine. Nakon toga postajali su *apustolski*, *evanjelski*, te s navršenom 24. godinom *mašnički*. Kapelani, tj. plovani, mogli su postati tek nakon položenog ispita.²³

Bratovštine u Boljunu imale su svoga starješinu i tri odbornika (izabranika) koji su upravljali imovinom dotične bratovštine. Svi su se dužnosnici birali na rok od godine dana, a mogli su biti ponovno izabrani za starješinu bilo da su svjetovnjaci ili svećenici. Izbor starješine potvrđivao je boljunski plovani, župan ili sudac.

Kao i druga naselja u austrijskoj Istri, i Boljun je imao svoj zaseban zakon. Pravila bratovština odobravao je puljski biskup, a u Boljunu je uz lokalni zakon vrijedio i Carski zakon, koji je bio važeći na području austrijske Istre. Svake godine na blagdan Sveta tri kralja birali su se na temelju boljunskog zakona sudac i župan te Mali komun, koji čine stariji suci i župani. Župan je mogao postati samo onaj tko dotad nije obnašao nikakvu službu. Osim župana birao se i podžup, koji je izvršavao općinske naloge. Od ostalih službenika birao se i *komunšćar*, zadužen za brigu o poljima, šumama i vinogradima. Svi službenici zajedno nazivali su se *oficij*. Sudbenom vijeću predsjedavao je u važnijim stvarima kapitan kastrovski, pred kojim su se mogli žaliti na odluke mjesnog suda. Sudbene zapisnike vodio je općinski pisar i javni notar. Postavljani su od »Svetog stola apostolskog i Carske slobode«, a prije nego što je istočna Istra potpala pod vlast Habsburgovaca, postavljani su oblašću Rimske crkve, pazinskoga kneza i deželske gospode. Vodili su knjige o privatno-pravnim poslovima. Najčešće se radilo o različitim kupoprodajnim ugovorima, darovnicama, ženidbenim ugovorima ili oporukama, raspravama o diobi imovine, njihovim procjenama te odlukama arbitra prilikom diobe zemlje.

U Boljunu se govorilo hrvatskim jezikom, i to čakavsko-ekavskim izgovorom. Osim narodnih riječi, nalazimo i talijanske, i to češće za izraze »tehničke« naravi. Pismo je do 1650. godine bila kurzivna glagoljica, koja ima sve osobine pisma koje se koristilo u Istri, ali se razlikuje od onog u Hrvatskom primorju (Krk) ili Dalmaciji i Bosni. Od 1650. godine koristi se i talijanski jezik i počinje nestajati glagoljica (u običnoj uporabi). Umjesto nje koristi se sve više latinica s talijanskim pravopisom, što do potpunog izražaja dolazi u 18. stoljeću. Glagoljica se i dalje koristi, ali samo u crkvenim knjigama, a privatno se njome služe samo rijetki svećenici. Hrvatska knjiga u Boljunu se slabo njegovala. Svećenici su

²¹ STROHAL, 1919., str. 14-15.

²² Kako bi se lakše kontrolirala knjiga bratovština, pisalo se sve više talijanskim jezikom, a sve manje glagoljicom. Usporedi: M. ŠTRK-SNOJ, *nav. dj.*, str. 110.

²³ ISTA, *nav. dj.*, str. 109-110.

imali knjiga za svoju uporabu, no ništa nije sačuvano. Malu literarnu vrijednost ima kronika popa Vicenca Frljanica, koji je bilježio meteorološke i historijske bilješke u raznim kvadernama boljunskih bratovština.²⁴

Opis Knjige Bratovštine sv. Roka (sv. Katarine i sv. Blaža) u Boljunu

O rukopisu pod gornjim naslovom najviše je pisao Vjekoslav Štefanić, koji je u svom radu naveo sve važnije podatke potrebne za identifikaciju rukopisa.²⁵ *Knjiga Bratovštine sv. Roka (sv. Katarine i sv. Blaža) u Boljunu* poslovna je knjiga (riječ poslovna knjiga poznata je kao *Quaderna* ili *Libro*), u koju je pisar unosio podatke važne za rad bratovštine. Rukopis je zapravo duguljasta knjiga koja se sastoji od 81 ff., formata 30×10,3 cm, poderanog omota od papira i pergamene osobito s prednje strane. Oštećen je i podstavni list na kojem ima zapisa. Stare numeracije (folijacije) listova nema, te sam se služila novom folijacijom, pisanom tiskanim arapskim brojkama, koja se nalazi na dnu stranice i teče od 2. do 81.²⁶ Napomenula bih da su prve četiri stranice pisane latinicom, te su očito kasnije umetnute. Po sadržaju prvog zapisa (f. 2.) zaključujem kako on ne pripada u ovu računsku knjigu. Naime, to je zapis-mala kronika koja se po svom sadržaju ne uklapa u ovu računsku knjigu. Ostale tri stranice sadržajno pripadaju knjizi, no to su zapravo transliteracije stranica f. 7. i f. 8. ove knjige, kasnije umetnute. Zsigurno je J. Volčić prepisao sva četiri zapisa suvremenom latinicom.²⁷ Napomenula bih da knjiga sadrži dosta praznih stranica (f. 13-20., f. 58.), te stranice na kojima je malo teksta (f. 12., 21., 42., 48.). Je li tome razlog slaba očuvanost rukopisa, koji je zbog loše tinte s vremenom izbljedio, ili na tome mjestu rukopisa nije ni bilo, nisam uspjela otkriti. No pretpostavljam da je rukopis izbljedio (ipak je ova knjiga stara četiri stoljeća!). Listovi na kojima se pisalo na obje stranice, dakle *recto* i *verso*, obilježeni su samo s jedne strane, i to *recto*. Paginacija se vrlo često prekida.²⁸ Papir na kojem se pisalo i od kojega su se formirali svešćići bio je dosta hrapav, tvrd i nešto veće debljine. Fragment knjige pisan je različitim rukopisima, o čemu dosta ovisi čitljivost rukopisa. Upisi pisani nakon 1620. godine čitljiviji su od onih pisanih u razdoblju od 1595. do 1620. godine.²⁹ Unatoč svemu, rukopis je dosta dobro sačuvan, tako da se gotovo u cijelosti može pročitati i transliterirati. Izuzetak su f. 5., f. 6., f. 23.-47., koje su teško čitljive zbog slabe očuvanosti. Knjiga je pisana pretežno glagoljskim pismom, a

²⁴ STROHAL, 1919., str. 14-15.

²⁵ V. ŠTEFANIĆ, *nav. dj.*, str. 204.

²⁶ *Quaderna* standardne za to vrijeme bile su 22×29 cm, nešto rjeđe i 11×22 cm. Sastavljena je bila tako da je tvorila knjižni korpus komponiran od više svešćića povezanih u jednu cjelinu. Sve bi to kasnije bilo uobičajeno u standardnu knjigu uvezanu u odgovarajuće korice. Paginacija je često tekla od broja jedan do pedeset, list manje ili više. Vidi: ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993., str. 52.

²⁷ V. ŠTEFANIĆ, *nav. dj.*, str. 204.

²⁸ Kako je *Quaderna* zapravo zbir svešćića, jasno je da je svaki od njih imao zasebno obilježene listove, najčešće arapskim brojkama. Upravo zbog toga dolazi do prekida u paginaciji. Vidi: ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993., str. 52.

²⁹ Čitljivost zapisa ovisi o vrsti papira i tinte kojom su pisani. No ovisi i o pisaru. Svi notari nisu bili jednako vješti, a često su pisali oni koji su tek ovladali vještinom pisanja. Neki su pisali tako sporo da su često umakali pisalo, što je loše utjecalo na kasniju kvalitetu stranica. Vidi: ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993., str. 53.

manje latinicom na talijanskom jeziku.³⁰ Glagoljicom je vođena od 1595. do 1612. godine i od 1617. do 1657. godine, a latinicom na talijanskom jeziku od 1614. do 1616. godine i od 1658. do 1663. godine.³¹

Analiza sadržaja glagoljskog rukopisa

Standardni sustav upisivanja koji se primjenjivao u svim bratovštinama dijelio je *quadernu* na tri dijela. Te se strukture većim dijelom drži i ova knjiga koja sadrži godišnje obračune Bratovštine sv. Roka (sv. Katarine i sv. Blaža) u Boljunu od 1595. do 1663. godine. To su godišnji zapisnici bratovštinskih sastanaka koji sadrže polaganje računa starih starješina, biranje novog starješine i popis predanog mu bratovštinskog dobra. Isprva su primici i izdaci specificirani (gospodarski radovi, crkvene potrebe i sl.), a od 1620. godine zapisnici su sve kraći i suhoparniji pa se umjesto točnijeg iskaza o primicima i izdacima spominje: *kvaderna od dugi, druga kvaderna od dugi (reštanti)*. Ili se kaže samo: *kako se udrži va ovoi kvaderne*.³² Napomenula bih da su svi zapisi o primicima i izdacima prekriveni što upućuje na zaključak da su sva dugovanja podmirena i riješena.

U prvi dio knjige upisivala su se godišnja izvješća, tj. sinteza jednogodišnje poslovne aktivnosti bratovštine. Prije samog upisivanja godišnjih izvješća, knjiga započinje navođenjem imena članova bratovština te njihovih obveza. Uz to se navode i pravila bratovštine, a osobito su naglašene obveze članova (braćeniki) na dan zaštitnika bratovština. Obveze se odnose na prisustvovanje svetoj misi, groblju i molitvi. Zanimljivo je spomenuti da ti zapisi o pravilima počinju godinom 1643. Te su se godine udružile bratovštine sv. Roka, sv. Katarine i sv. Blaža: *na dan 2. februara 1643. kade buduć skupa braćeniki svetega Roka, svete Katarini i svetega Blaža pod starešinom Benkom Piliplićem (...) sakupiše se da bude oda vseh samo jedna braća....*³³ Zatim slijedi kopija upisivanja članova na talijanskom jeziku od 1621 do 1665. godine: *Denovo recopiati li fratelli della schola di S. Rocho et S.ta Chaterina*.³⁴ Nakon toga slijede sinteze jednogodišnje poslovne aktivnosti bratovština, tj. godišnja izvješća počevši od godine 1595. Zapisivanje počinje datacijom, a zatim slijedi stavka *intrata* ili *prietak*. Pod ovom stavkom bilježe se svi oblici prihoda. Odmah ispod toga, na istome listu ili, ako na njemu nije stalo, na sljedećem, ispisuje se *spesa* ili *špendija*. Ovdje se navodi i pojam *vandanie* te *vancamenat*.³⁵ Tu se navode svi troškovi koje je starješina učinio tijekom određenog vremena. U jednome i u drugome dijelu pisar precizno navodi vrstu i količinu robe te njezinu protuvrijednost u novcu.³⁶ Ima primjera u

³⁰ Većina je *quaderna* bila pisana talijanskim jezikom, no pokatkad se naizmjenično pisalo talijanskim, latinskim i hrvatskim jezikom. To upućuje na zaključak da je pisar dobro poznao sva tri jezika i da je djelovao u plurietničkoj sredini. Isto se odnosi i na pismo. Negdje se upotrebljava latinica, ali i glagoljica, bilo da je riječ o cijeloj knjizi ili samo fragmentima. Vidi: ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993., str. 53.-54.

³¹ V. ŠTEFANIĆ, *nav. dj.*, str. 203.

³² Vidi: f. 62., f. 65., f. 71.

³³ Vidi: f. 7.

³⁴ Vidi: f. 8. (spominju se imena starješina: Mate Komar, Martin Pata, Matija Rogović, Andrei Pata i dr.).

³⁵ Vidi: f. 29.

³⁶ Zanimljivo je kako nema ni jedne bratovštinske poslovne knjige u kojoj se vidi veća razlika između prihoda i rashoda. Stoga možemo izraziti sumnju u točnost ovakvog iskazivanja poslovnih aktivnosti bratovština.

kojima se u zapisu ne navode izdaci i primici pojedinačno, već se spominje *kvaderna od dugi* – bilježnica (knjiga), u koju su precizno upisivane sve poslovne aktivnosti bratovštine. Razlog tome je, kako sam već spomenula, kratkoća i suhoparnost zapisa nakon 1620. godine.³⁷ Iz primjera (vidi bilješku br. 35) može se zaključiti kako su glavni izvori prihoda bratovštine bili najmovi i zakupi crkvene zemlje, živine te prodaja pšenice, vina, masturi, ulja, vune i meda. Živina se gotovo redovno daje u najam *spolu*. Kod izdataka najčešće stavke su one koje se odnose na troškove održavanja crkve, nabavu inventara i potrošnog materijala, održavanje groblja, vinograda i maslinika.³⁸

Iz zapisa s početka rukopisa³⁹ vidljivo je da je tada starješina bratovštine bio Matija Komar. Notar je bio pop Vicenc Frlanić, a plovani u Boljunu bio je pop Mihovil Tkalac. Autor talijanskih zapisa koji slijede (vidi bilješku br. 33) najvjerojatnije je Luka Vidčić (gaštald-starješina). Zbog teško čitljivog rukopisa nisam sigurna u točnost navoda.⁴⁰ Još jedan zanimljiv zapis na talijanskom jeziku nalazi se na f. 55. Na tom se zapisu vidi da je puljski biskup Uberto Testa pregledao račune bratovštine prilikom vizitacije. Biskup iz Pule je osim kontrole utjecao i na odredbu o postavljanju starješine bratovština u Boljunu. U nekim se zapisima uz izdatke i primitke pisane glagoljicom nalaze i oni pisani talijanskim jezikom.⁴¹

Zašto su neki zapisi pisani talijanskim jezikom? Možda je jedan od razloga postupno opadanje poznavanja glagoljice tijekom 17. stoljeća, no držim da su ipak drugi razlozi važniji. Naime, rad bratovštine, kako sam već navela, nadzirao je biskup iz Pule. Dolazeći iz grada pod talijanskom vlašću, biskup najvjerojatnije nije poznao glagoljsko pismo. Da bi uspješno izvršio vizitaciju, zapisi su morali (barem u najosnovnijim zaključcima) biti pisani talijanskim jezikom. Ne smijemo zaboraviti da je Boljun u to vrijeme potpadao pod Puljsku biskupiju, tj. biskupiju u kojoj je talijanski jezik bio službeni. S obzirom na to bilo je poželjno da se i članovi bratovština u Boljunu koriste istim jezikom.⁴² No zašto poslovne knjige nisu pisane njemačkim jezikom koji je bio službeni u austrijskom dijelu Istre u kojem se Boljun nalazio? Vjerojatno neke i jesu, no takvih u arhivima Istre nema, a tek možemo pretpostaviti da se nalaze pohranjene u pismohranama drugih država. To dokazuje da bratovštine nisu bile državne institucije podložne političkoj praksi, već su slijedile zaseban put.⁴³

Središnji (drugi) dio *Quaderne* bio je namijenjen za ubilježbu djelatnosti vezanih za smjenu starješina te za jednogodišnje izvješće o njihovom radu. Svi podaci pisani su naknadno,

Zbog nadzora crkvene i civilne vlasti, bratovštine su često prikrivale svoje stvarno imovno stanje. Vidi: ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993., str. 54-55.

³⁷ Vidi: f. 65., f. 71., f. 73.

³⁸ D. VLAHOV, *nav. dj.*, str. 25.

³⁹ Vidi: f. 4.

⁴⁰ Vidi: f. 8.

⁴¹ Vidi: f. 55., f. 63., f. 64., f. 65.

⁴² To potvrđuje i činjenica da je Crkva nakon Tridentskog koncila ulagala dodatne napore da preuzme kontrolu nad djelatnošću bratovština. Isto je pokušavala i civilna vlast. I crkvene i civilne vlasti zahtijevale su da se poslovne knjige vode na njima poznatom jeziku. Usporedi: D. VLAHOV, *nav. dj.*, str. 21.

⁴³ ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993., str. 58-59.

nakon održavanja skupova. Za starješine su se birali uglavnom stariji, ugledni članovi bratstva, koji su se isticali organizacijskim sposobnostima, dobrim gospodarenjem i poštenjem.⁴⁴ Najčešće su to bili svjetovni ljudi, no tu je dužnost mogao obavljati i mjesni svećenik.⁴⁵ Birali su ih na godišnjim skupovima članovi bratstva s mogućnošću ponovnog izbora. Njihova je služba trajala godinu dana, a po isteku tog roka starješina je bio dužan sazvati godišnji skup. Toga je dana starješina morao podnijeti svoje izvješće o djelovanju u proteklome razdoblju.⁴⁶ Godišnji su se skupovi održavali na dan sveca zaštitnika bratovštine. Na temelju izvješća izabirao se novi starješina. Neki od njih birani su na tu dužnost i više puta uzastopce⁴⁷ ili u razmaku od nekoliko godina.⁴⁸ Starješine su gotovo redovno bili birani u županijsko vijeće, a neki su obnašali i druge dužnosti. Iz zapisa pored imena starješina nalazimo zabilježena i imena nekih boljunskih župana, podžupana i suca.⁴⁹

Izbor starješina bio je tajan. Glasovalo se pomoću kuglica različitih boja (balote) ili kuglica označenih sa SI-NO.⁵⁰ Skupovi su se održavali na otvorenom prostoru, a istoga dana kada je vršena smjena starješine, prihvaćen je i obračun poslovanja bratovštine kojemu je obvezno prisustvovao i župan.⁵¹ Pretpostavlja se da se svaki starješina rado prihvaćao jednogodišnje zadaće da vodi bratovštinu jer je to osiguravalo društveni prestiž i omogućavalo uvećavanje vlastite imovine.⁵²

Kako je Boljun spadao pod Puljsku biskupiju, odluku o imenovanju starješine donosio je puljski biskup. Osim njega potvrdu o izboru donosio je i župan ili jedan od crkvenih prokuratora.⁵³

O ugovorima o iznajmljivanju bratovštinske imovine, kao trećem dijelu *Quaderne*, saznajemo iz zapisa godine 1614. Tu se glagoljski tekst prekida talijanskim zapisom o davanju jedne kuće u zakup te na f. 70. slijedi glagoljski tekst o zajmu *laza*. Taj zapis iz 1614. napisao je žakan Brnardin Velan: ... *komesar crkveni župan Mate Rogović I plovon Verona kade aftaše laz ki rečeni laz je poli opatiji konfie*.⁵⁴ Zabilješke o najmu spominju se na još nekoliko mjesta.⁵⁵

Treba napomenuti da najam tada nije bio ugovor formalnih karakteristika, već samo jedna vrsta zabilješke koja precizira uvjete sklopljene pogodbe i vrijeme njezina trajanja. Zaključuje se kako je starješina sklapao samo usmeni sporazum. Detalje je pisao u svoj

⁴⁴ D. VLAHOV, *nav. dj.*, str. 33-34.

⁴⁵ Vidi: f. 59.

⁴⁶ ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993., str. 55.

⁴⁷ Vidi: f. 59., f. 61., f. 63., f. 64., f. 66., f. 72.

⁴⁸ Vidi: f. 62.

⁴⁹ Vidi: f. 65. (sudac Šimac Matišić, Mihel Uličnić, Paškval Kirac), f. 66., f. 70. (župan Mate Rogović).

⁵⁰ I. BENYOVSKY, *nav. dj.*, str. 154.

⁵¹ D. VLAHOV, *nav. dj.*, str. 24.

⁵² ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993., str. 56.

⁵³ Vidi: f. 55., f. 66.

⁵⁴ Vidi: f. 70.

⁵⁵ Vidi: f. 46., f. 60., f. 61.

zornaletto, a stranci je izdao pismenu potvrdu o tome, na osnovi koje je pisar upisao tu aktivnost u *Quadernu*.⁵⁶

Na kraju bih još spomenula dvije zanimljivosti vezane za ovaj rukopis. U njemu se u nekoliko navrata spominje mjesto Boljun: s (ve) t(o) ga Blaža i Domiena v Bolune ... i to zapisah e pop Vicenc Frlanić plovav v Bolune⁵⁷ U rukopisu također nema popisa članova bratovštine, ali ni statuta koji je sigurno postojao. Zna se da je svaka bratovština imala svoja pravila jer su sve one u Istri (tako i Bratovština presvetog tijela Kristova) svoje statute nosile na potvrdu biskupu u Pulu.⁵⁸

Zaključak

Velik broj glagoljskih rukopisa koji se nalaze u arhivima Zagreba i Istre još je uvijek dostupan samo malom broju stručnjaka koji se njima bave. Ovaj je rad pokušaj da se ukaže na potrebu istraživanja i objavljivanja tih izvora. To bi omogućilo nova saznanja o prošlosti Istre. Posebice se to odnosi na proučavanje društvenih i gospodarskih prilika na tom području s početka 17. stoljeća, kada zbog pograničnih sukoba (Uskočki rat) gospodarstvo Istre zapada u recesiju.

Boljunski je rukopis važno povijesno vrelo, svjedočanstvo naše povijesti koje nam kroz rad Bratovštine sv. Roka (sv. Katarine i sv. Blaža) oslikava život običnog puka, odnose crkvene i svjetovne vlasti te daje opće naznake o političkoj situaciji u Istri u 17. stoljeću.

Stjecajem povijesnih prilika krajem 19. i početkom 20. stoljeća, broj glagoljskih rukopisa iz Istre znatno je smanjen. Stoga je danas svaki sačuvani glagoljski rukopis, pa tako i ovaj, od velike kulturne i povijesne važnosti ne samo za Istru već i za cijelu Hrvatsku.

⁵⁶ ŠTOKOVIĆ, 1992.-1993., str. 56.

⁵⁷ Vidi: f. 4.

⁵⁸ STROHAL, 1911., str. 791.

PRILOG 1: PRIMJER TRANSLITERACIJE ZAPISA (f. 7.)⁵⁹

1643. v ime božie amen. Na dan 2. febrara 1643. kade budući skupa braćeniki svetoga Roka, svete Katerini i svetoga Blaža pod starešinom Benkom Piliplićem ki vsi jednim glasom i s pravo istino i vol sakupiše se da bude oda vseh samo jedna braća spati(?) kako bude niže imenovano naipervo vsaki brat i sestra ki je i ki bude imai dat vsako leto svomu starešine pčenicu žbani...4, i vina.. na dan svete Katarini imaju vsi bit polisvete maši i po svetoj maši poli vsi z redovniki nad grobi rečene braći boga moliti potle prit k svomu starešini za pretstaviti drugog starešini i providet za vsaki budu potrebna za rečeno braću i pernest vsa svoi obred a starešina ima svakmu braćeniki i sestre pripraviti svio (?) li dat vina od braći na dan s. Blaža se ima služiti s. maša na oltare s. Roka i ta dan imaju vsi ofrat na rečenom oltare ki ne bude poli svete maši na dan s. Katarini, na dan s. Roka i na dan s. Blaža ima dat račun starešina od leta kada ki brat ili sestra se prestavi od ovega sveta ima braća dat na pogrebe sveć i za libro.. ki brat ne poje sam delat va vinograd k(?) su potregat ima dat peni mučenici za soldini...

⁵⁹ Ovdje sam navela primjer pravila bratovštine. Iz zapisa su jasno vidljive obveze članova bratovštine i obaveze starešine. Mjesta koja nisam uspjela pročitati ili nisam bila sigurna u ispravnost čitanja zbog oštećenosti rukopisa, naznačila sam u transliteraciji znakom (?).

The image shows two pages of a handwritten manuscript. The text is written in a dense, cursive script, likely a historical form of Latin or a related language. The left page contains several lines of text, some of which are crossed out with a diagonal line. The right page also contains several lines of text, with some lines crossed out. At the bottom right of the right page, the number '34' is visible. The paper appears aged and slightly yellowed.

PRILOG 2: PRIMJER TRANSLITERACIJE (f. 34.)⁶⁰

Kada rezaše soldi... (?) Tada vina... kada hiš pokrih špendah vina žban... kada hišu pokrih dah za (?) i za kruh soldi dah za (?) tvor pčenicí..

Kada trgaše grozdi (?) i kada otočih tada svetoga Roka dah za eden starić na dan sv. Roka dah za vino i maništru i dah popu i na grob kada kopahu vinograd dah kade trgaše dah soldi kade spremih i pripelah grozde

(?) beše ukop braćeniki oltara svetoga Roka kade Matei Komar stori pravi račun od leta minućega i beša prietka libr. vandana.. (?)

mesece decembra (?) ta dan beše ukop braćeniki oltara sv. Roka i po svoi običaji postaviše za svoga starešinu za na leto greduće (?) Mikula Ilića i daše (?) kvadernu i žita

⁶⁰ Primjer manje poznate riječi koja se navodi u zapisu – vandani.

PRILOG 3: TRANSLITERACIJA ZAPISA (f. 55.)⁶¹

*Mseca novembra na dan 16(?) Kada dan zgora rečeni beše ukop bračeni oltara svetoga Roka i svete Katerini poli starešini Martina Pati i (?) Martin Pati od svoga držana stori prav i čist račun i beše pinez.. libr. i špendie libr., vancamenta libr... na inpreženg(?)cio župana od leta Čohila i prokurator i veće sudac i dobrih moži
na dan kako zgora po balote vseh bračeni postaviše svoga starešinu Jurja Pačalata koga imenova pre. Ivan Križmanić i prie hišo na fiti od verban bana za libr. obligacioni kako se udrži va ovoe kvaderni bačva jedna velika vina novoga spodi 1, ola libric.. masturi..*

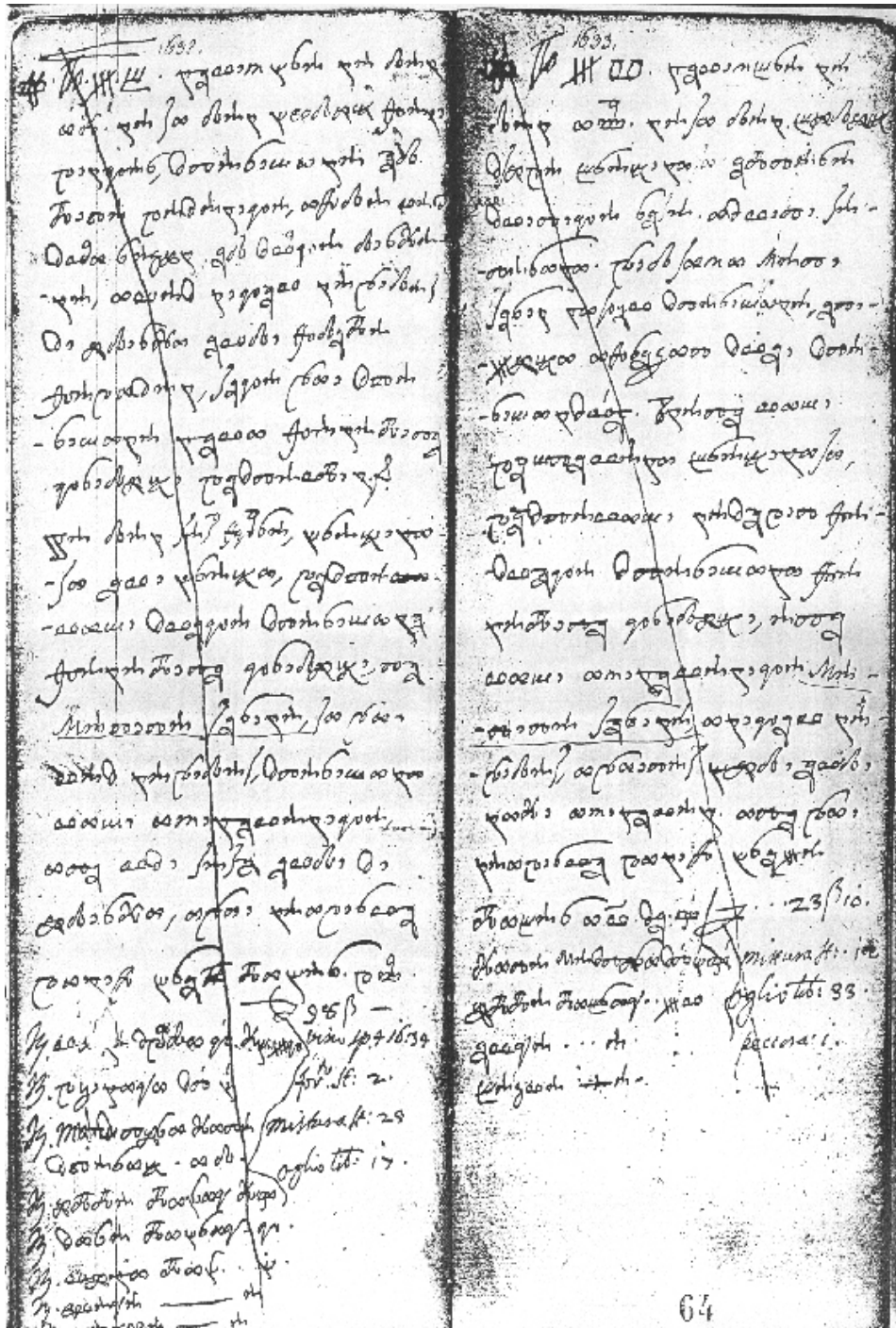
⁶¹ Primjer manje poznatih riječi koje se navode u zapisu – *fit*, *vancamenat*, *obligacion*.

PRILOG 4: TRANSLITERACIJA ZAPISA (f. 63.)⁶²

1629. novembra na dan 16. kade buduć skupa braćeniki oltara s(ve) toga Roka i svete Katarini a to po njihovem običaju pred kimi Zvane Pengar njihov starešina od leta minućega izdaše svoj račun od svoga deržana i negov napredak jest ovi niže imenovani na dan kako zgora po njihovem običaju postaviše nasopet za na leto greduće za svoga starešini a to više rečenoga Zvaneta Pengara poli koga usta naipervo pinez broja libar 41, pčenicu st.1, žita masturi st.6, ula libric..., male živini...3, bačvi...1

1630. novembra na dan 17. na ki dan buduć storen pravi i čist račun a to Zvanetu Pengaru starešini braći svetega Roka i svete Katarini poli koga usta naipervo pinez broja libar 60, i soldini 14 ča e libr...vina spodi...3, pčenicu st.2, masturi st.13, ulla libric 23, sira libric, vina libric...1, ovca jedna i jedna kniga, bačva...1

⁶² Napomenula bih da se uz zapise na glagoljici nalaze i zapisi na talijanskom jeziku, a to se odnosi na količinu i vrstu robe koju starješina predaje kada radi obračun za proteklu godinu. Zapisi su pisani talijanskim vjerojatno da bi ih lakše razumio i biskup koji dolazi iz Pule u vizitaciju.

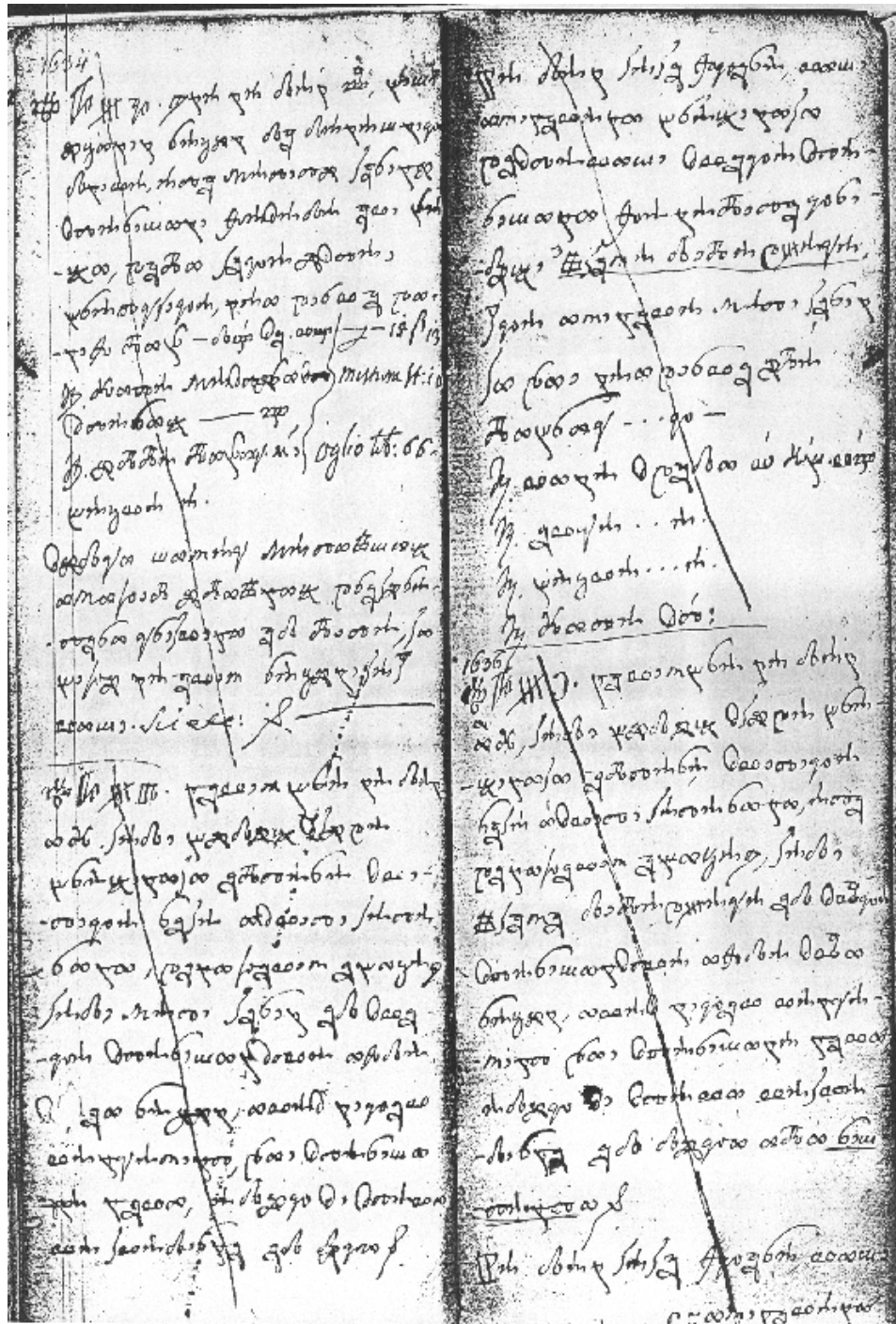
PRILOG 5: TRANSLITERACIJA ZAPISA (f. 64.)⁶³

1632. novembra na dan 17. na ki dan buduć skupa Zyane Pengar starešina od leta pa-sanoga izda va svoi račun od svoga deržana i vas negov napredak se uderži ovde zdola zapisan koga prie starešina novi za na leto greduće postaviše

na dan kako zgora bračenički ove braći postaviše svoga starešinu za na leto greduće to Mateta Korena ki prie vas napredak starešini više imenovanega i to vse kako ovde se uderži i prie naipervo pinez broj...libar.. spodi..masturi žita.. starić...pčenicí..ula libric.. sira libric..vuna libr..(?) ovaca.. bačvi...

1633. novembra na dan (?) na ki dan buduć skupa bračenički oltara svetoga Roka i svete Katarini pred kim Mate Koren nihov starešina (?) ote jući izručit svoje starešinstvo(?) Na to više poštovani bračenički postaviše nasopet za svoga starešini za na leto graduće a to više imenovanega Mateta Korena i negov napredak i prietak bude ovde niže imenovan i to prie naipervo pinez broja libr.. žita, masturi..ula librić..ovca..bačvi..

⁶³ Napomenula bih da se u ovom zapisu uz glagoljski zapis o količini robe nalazi i zapis pisan talijanskim jezikom. Zapis govori o istoj količini robe, samo je pisan talijanskim, vjerojatno da bi ga razumio vizitator iz Pule.

PRILOG 6: TRANSLITERACIJA ZAPISA (f. 65.)⁶⁴

(?) jna (?) na dan (?) beša učinjen račun od današnjega dneva a to Matetu Korenu starešine za sada ove braći poli koga ostae bratckega naipervo pinez libr. žita masturi..starić.. ula libric..bačvi...

sudci Šimac Matišić i Mihel Ulinčić prokuratoro crekveni od leta ki behu na ovom račune kako više

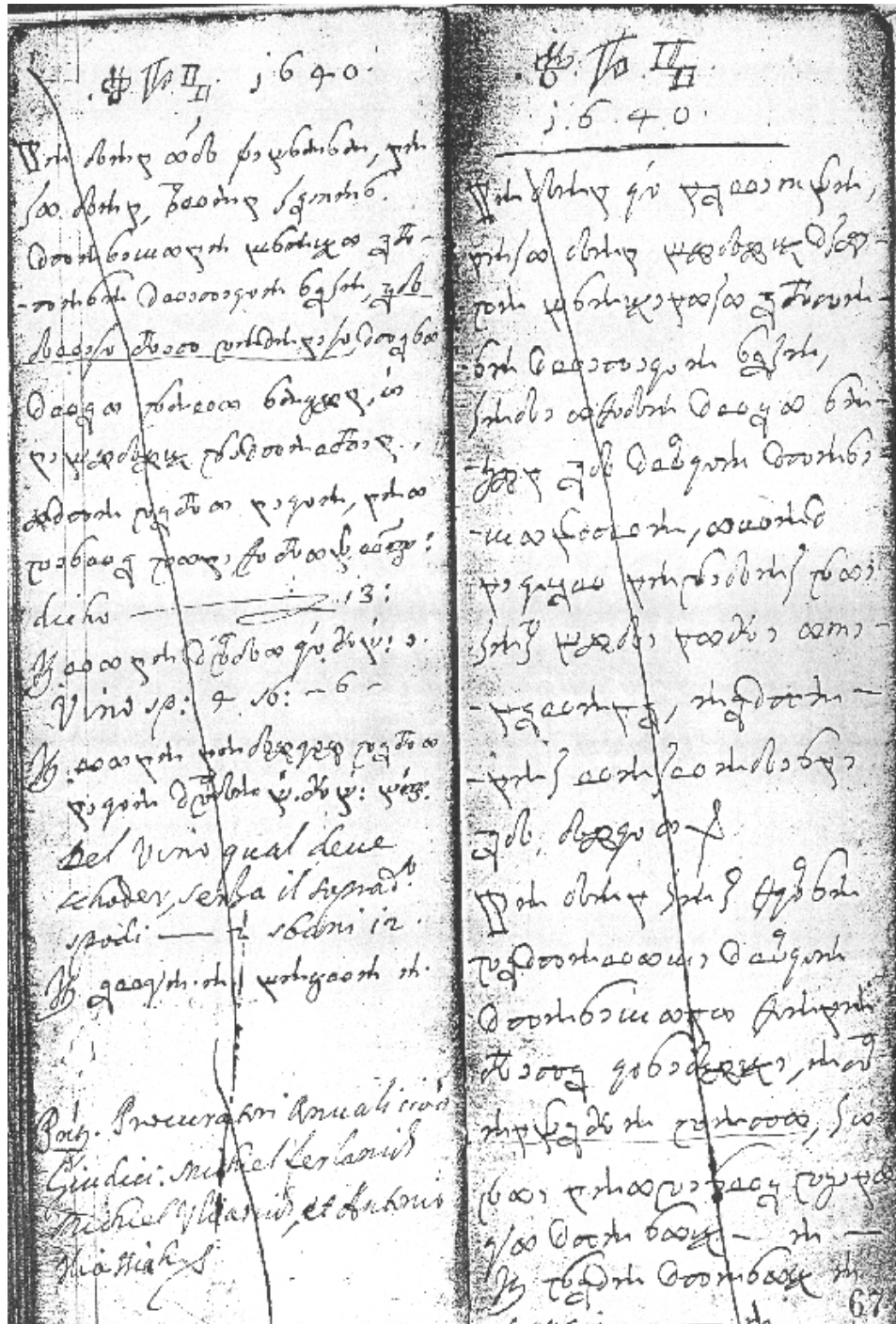
novembra na dan 17(?) Kade buduć skupa braćeniki oltara svetoga Roka i svee Katerini po njihovem običaju kade Mate Koren od svoga starešinstva izda svoi račun i vas negov vancamenat prie starešina novi a dug se stavi va kvadernu od dugi

na dan kako zgora više imenovani braćeniki postaviše svoga starešini za na leto greduće Jakova dela Pjaca koga imenova Mate Koren ki prie naipervp ula libric.. vina spodi..ovca..bačva..žita..

(?)novembra na dan 17(?) Kade buduć skupa braćeniki oltara svetoga Roka i svete Katarini a tp po njihovem običaju kade Jakomo dela Pjaca od svoga starešinstva izda svoi račun i vas negov vancamenat prie starešina novi a dug e stali va kvadernu od dugi ili reštanti

na dan kako zgora više imenovani braćeniki...

⁶⁴ Navela sam primjer u kojem se spominju neke od titula (sudac) te *kvaderna od dugi ili reštanti*, izraz koji se često upotrebljavao nakon 1620. godine, kada i sami zapisi postaju kraći i suhoparniji.

PRILOG 7: TRANSLITERACIJA ZAPISA (f. 67.)⁶⁵

1640. na dan 15. febrara na ki dan Ivan Komar starešina braći oltara svetega Roka od dveh let pasaneh stori svoi pravi račun i ne buduć prestavlen usta poli nega naipervo pinez ..9, libr..13, vina spodi..., vina na dugu poli nega spoda..., ovca..1, bačvi..1

Na dan 4 novembra na ki dan buduć skupa braćeniki oltara svetega Roka izda svoi račun od svoga starešinstva i vas negov napredak prie kako bude niže imenovano a ostanak va kvaderne od dugi

Na dan kako zgora postaviše svoga starešini za na leto greduće a to Anbroža Pati ki prie naipervo pčenici starić..1, prosa starić..1, ovci ...1, bačvi..1

⁶⁵ Napomenula bih da se u ovom zapisu uz glagoljski zapis o količini robe nalazi i zapis pisan talijanskim jezikom.

PRILOG 8: TRANSLITERACIJA ZAPISA (f. 68.)⁶⁶

Prie pčenicu st.vina spodi..(?) libr., sira libri..

1643. na dan 2. febrara 1643. kade buduć skupa braćeniki oltara svetega Roka , svete Katarini i svetog Blaža ki dan vsi savkupihose vsi v jedno braćo a to dobrovolnim načinom i postaviše svoga starešini za na leto graduće Benka Piliplića ki prie vina spoda tri, ovco..1,

Ivan Žvanić osta dužan libr..(?), pčenicu st...5, sveć za liber..četire

Petar Mohorčić libr..st.

Na 15. novembra 1643. kade buduć skupa braćeniki oltara svetega Roka svetega Blaža i svete Katerini kade Benko Piliplić stori račun od svoga starešinstva kako niže starešinstva(?)

Na dan kako zgora postaviše svoga starešini

⁶⁶ Napomenula bih da se u ovom zapisu uz glagoljski zapis o količini robe nalazi i zapis pisan talijanskim jezikom. U ovom zapisu navodi se spajanje Bratovštine sv. Roka s bratovštinama sv. Katarine i sv. Blaža u jednu bratovštinu koja nosi zajedničko ime.

PRILOG 9: TRANSLITERACIJA ZAPISA (f. 70.)⁶⁷

1614. meseca maja na dan 22. kade (?) komensar crekveni župan Mate Rogović i plovani (?) verona kade afitaše laz ki ričeni laz je poli opatiji konfia se (?) z a i du gašnere(?) župani Mateti Rogovića a to Petru (?) lanče stanočem (?) Peter Žanić (?) na svako leto dva starića pšenici a to braće s. Roka a to ovimo(?)

1644. decembra na dan 3. kade braćeniki oltara svetoga Roka, s. Blaža i s. Katarini storiše račun od leta pasanoga negov vas napredak ili dug se nahodi va kvaderne od dugi.

Na dan kako zgora postaviše za svoga starešini za na leto greduće a to Ivana Komara ki prie naipervo pinez., vina spodi..

1645./1646. decembra na dan 7. kade braćeniki oltara svetega Roka i svete Katarini storiše račun z Matetom Korenom negov napredak se nahodi va kvaderne od dugi a(?) kako bude niže imenovano

Na dan kako zgora postaviše za svoga starešini za na leto graduće Jakoma dela Pjaca ki ime priet od više rečenoga Mateta Korena pčenicu starić..1, žita masturi starić., vašel vina ta e (?) va kono(?) S. Mariji

⁶⁷ U ovom zapisu ukazano je na primjer iznajmljivanja bratimske imovine. Riječ je o određenom komadu zemlje koji se nalazi u blizini samostana. I ovaj posljednji primjer govori, kao i prethodno navedeni, o godišnjim izvješćima poslovne aktivnosti bratovštine, o količini primljene i potrošene robe pojedinog starješine te o izborima novog starješine.

PRILOG 10: PREGLED NEKIH STARJEŠINA KOJI SE NAVODE U KOMADU KNJIGE BRATOVŠTINE SV. ROKA (SV. KATARINE I SV. BLAŽA) U BOLJUNU (1595.-1663.)

IME I PREZIME STARJEŠINE

Matija Komar	Zvane Pengar
Martin Pati	Mati Koren
Juraj Pačalat	Jakov della Pjaca
Šimun Miklavlić	Ivan Komar
Žvan Kružili	Benko Piliplić
Ambrož Pati	Petar Mohorčić
Luka Vidčić	

PRILOG 11: PREGLED MANJE POZNATIH RIJEČI I KRATICA KOJE SE NAVODE U RUKOPISU

ukop – skup	trgati – brati grožđe ili masline
prietak – prihod, primitak	kvaderna – bilježnica ili knjiga u koju su se upisivale poslovne aktivnosti bratovštine
vancamenat – ostatak	kunfin – međa, granica
vanca – ostaje	masario – posude
udržanija – upravljanje, vođenje	vandanie – izdatak
špendir, špendija – potrošak, potrošnja	špendati – potrošiti
ulike – masline	prokurator – upravitelj
braida – vinograd	mastura – miješano žito
obligacion – obveza	kandelota – oveća svijeća
naspet – ponovno	lbr. – librice (mjera)
intrada – primitak, ljetina	lce. – librica
balote – kuglice za glasovanje	lbrc. – librica
oblak – kabao, badanj	žb. – žban
braćeniki – članovi bratovštine	so. – soldin, soldi
pasano, minuće leto – prošla godina	sć. – sić
greduće leto – iduća godina	spd. – spud
ule – ulje	gdn. – gospodin
šegal – raž	pšnc. – pšenica
spolovina, na spolu – najam po pola	vno. – vino
pšeli, pašali – bik	dest. – desetina
milezim – datum	pok. – pokojni
fit – najam	pre. – svećenik
kant – dražba	
hiša – kuća	
trgači – berači grožđa ili maslina	

PRILOG 12: PREGLED MJERA KOJE SE SPOMINJU U RUKOPISU⁶⁸

- Spud – stara mjera za tekućine i suhe stvari (žito, kestenje, orahe, krumpir i sl.). Veličina joj varira. U zapisima se navodi kao mjera za vino.
- Spudić – dosta stara mjera za tekućine i suhe stvari. U zapisima je nalazimo kao vinsku mjeru.
- Sić – dosta stara mjera za vino i žitarice. U zapisima se spominje kao mjera za vino i pšenicu. Veličina joj varira od mjesta do mjesta.
- Žban – u svome prvobitnom značenju to je drvena posuda. Kada se žbanu s vremenom ustalio oblik i veličina, počeo se koristiti kao mjerna jedinica. U zapisima se navodi kao mjera za vino i pšenicu.
- Libra – mjera za težinu.
- Librica – nešto manja mjera za težinu.
- Merica – zabilježena kao mjera za ulje i pšenicu.
- Starić – dosta stara mjera za žito ali i za jačmik. Veličina joj varira.

⁶⁸ Prilikom pisanja ovih popisa koristila sam se navedenim radom D. VLAHOVA, str. 175-176, 181-183.

Summary

*FROM THE PAST OF THE ISTRIAN FRATERNITIES: THE BOOK OF THE ST. ROCH'S
FRATERNITY (ST. CATHARINE AND ST. BLAISE) IN BOLJUN (1595-1663)*

This article is an analyses book of St. Roch's fraternity in Boljun. At the beginning author delivers a survey of the existing literature about fraternities in Croatia, as well as their significance and role that they had in the daily life. Moreover, author also delivers a brief sketch of the historical events in the region of Istria during the sixteenth century. Then author starts with a thorough analysis of this glagolitic text, which is presently kept in the Archives of Croatian Academy of Sciences and Arts in Zagreb. This book was a business book of this fraternity and it is containing various records about its incomes and expenses. Book also contains data about the wages and prices of some goods. The most frequent records are those about appointment of new and dismissal of old patrons. The book contains also interesting notes about landing of the fraternity's property, therefore it can be used as a valuable source for social and economic history of Boljun and Istria. Moreover, this book can be used as a source in investigation of development of glagolitic script. At the end of this work, author delivers several examples of transliteration, a list of the patrons, a list of rare expressions and a list of measures used in the book.

KEY WORDS: *Istria, Boljun, confraternities, Early Modern Age, ecclesiastical history*